

YESİLİ HOCA AHMED ÜÇLEMESİNDE BİR SEMBOLİK UNSUR OLARAK HURMA

Prof. Dr. Abdullah ŞENGÜL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
asengul@nevsehir.edu.tr

Özet

Türk edebiyatında Hoca Ahmed Yesevî'yi en güzel anlatanların başında Mustafa Necati Sepetçioğlu gelir. Anadolu'nun manevî mimarı olarak ele alınan Yesevî'yi son eseri olan "Yesili Hoca Ahmed" üçlemesinde ele alan Sepetçioğlu'nun bu eseri, dikkatli araştırmanın ve büyük bir emeğin ürünüdür. Doğumundan öncesini de içine alan, geniş bir zaman dilimini anlatır. Tarihî gerçekliği değiştirmemeye dikkat eden yazar, Yesevî felsefesini roman üslûbuyla anlatır.

Yesevî üçlemesinin en önemli özelliklerinden biri eserin baştan sona sembollerle örülmüş olmasıdır. Zaten üçlemeye isim olan Sesler ve Işıklar, Hurmalığın Akdoğanı, Aydınlığın Mührü bile sembolik anlamlar taşır. Mustafa Necati Sepetçioğlu, bu çalışmasında Türk Tasavvuf Edebiyatında karşılaştığımız "hurma" sembolünü romanın kurgusal yapısı içinde önemli bir anlatım unsuru haline getirir. Arabistan çöllerinden gönderilen bir tek hurma, Türkistan'ın verimsiz topraklarında hurmalık meydana getirir. Böylece edebiyatın gelenek boyutundan yararlanan Sepetçioğlu, roman kurgusuna bağlı olarak geliştirdiği diğer unsurlarla Türk Tasavvuf Edebiyatına ait olan bu terimi güçlendirir. Üçlemede tasavvuf terimlerinin çok fazla kullanılmış olması, esere mistik bir özellik kazandırmasının yanında anlama zenginlik ve derinlik kazandırır.

Anahtar Kelimeler: Hoca Ahmed Yesevî, Mustafa Necati Sepetçioğlu, roman, tasavvuf, hurma

DATE; AS A SYMBOLIC ELEMENT IN THE TRILOGY OF HODJA AHMED FROM YESI

Abstract

Mustafa Necati Sepetçioğlu is the first among those who are telling about Hodja Ahmet Yesevi in the most successful way. Sepetçioğlu has dealt with Yesevi who is evaluated as a spiritual architect of Anatolia in his last work, the "Yesili Hoca Ahmet" (Hodja Ahmet from Yesi) trilogy. This work is a result of careful research and work hard. It tells about a long period, which includes the years previous to Yesevi's birth as well. The author, who has been careful to protect historical reality, tells about Yesevi's philosophy in a novel tone.

One of the most important features of Yesevi's trilogy is that this work is entirely weaved with symbols. Even the names of the trilogy; Sesler ve Işıklar (Sounds and Lights), Hurmalığın Akdoğanı (Gerfalcon of Date Garden), Aydınlığın Mührü (Bright's Seal); have symbolic meanings. Mustafa Necati Sepetçioğlu transforms symbol of "date" that we encounter in Turkish Sufi Literature, an important element of expression in the novel's fictional construction in this work. A date which is sent from the Deserts of Arabia, generates a date garden in arid soils of Turkistan. Thus, Sepetçioğlu, who uses custom traits of literature, supports this Turkish Sufi Literature term with other elements which are improved by him in the fictional construction of novel. Sufi's terms that are used substantially in the trilogy contribute to the work a mystic feature and bring profound meaning to the work as well.

Key Words: Hodja Ahmet Yesevi, Mustafa Necati Sepetçioğlu, novel, Sufism, date

Giriş

Türk kültürünün manevî satırbaşlarının biri olan Hoca Ahmet Yesevî'nin Türk edebiyatında yeterince işlendiğini söylemek oldukça güçtür. Bugün sadece dinî tasavvufî çerçevede ele alınan Ahmet Yesevî ve öğretisinin çok farklı disiplinler aracılığıyla ve özellikle sanat vasıtasıyla toplumun karşısına çıkarılmasının ne denli önemli olduğu bilinmektedir. Kurmaca metinler vasıtasıyla Hoca Ahmet Yesevî'nin ve onun çağları aşip gelen felsefesinin anlatılması her şeyden önce millî bir dinamiğin harekete geçirilmesi demektir. Dinin geçmişten günümüze kendi kültür potamızda

yorumlanması, Anadolu'nun fethinde oynadığı rol, Türk-İslâm medeniyetinin inşası ve gelişmesi gibi birçok konu Yesevî merkeze alınarak anlatılabilir.

Bu konuda en gayretli yazarlardan biri Türk Tarihini Dünkü ve Bugünkü Türkiye başlığı altında ele alan Mustafa Necati Sepetçioğlu'dur. Sepetçioğlu, Dünkü Türkiye'nin manevî mimarlarından biri olarak gördüğü Hoca Ahmed Yesevî'yi son romanında geniş bir şekilde ele alır. Nehir roman tarzında yazdığı *Yesili Hoca Ahmed* üçlemesi, önce *Sesler ve Işıklar* ve *Aydınlığın Mührü* ismiyle iki ciltte, sonra da *Sesler ve Işıklar*, *Hurmaliğin Akdoğanı* ve *Aydınlığın Mührü* ismiyle üç ciltte yayımlanır. Hoca Ahmet Yesevî'yi ailesi, kültürel çevresi ve yaşadığı mekân itibarıyla ele alış biyografik romanları hatırlatsa da, eser baştan sona sembolik öğelerle örülmesi bakımından dikkat çekicidir. Biz bu çalışmamızda ikinci cilde isim olan "hurma" sembolü üzerinde duracağız.

Toplumun Ortak Dili: Semboller ve Hurma Sembolü

Öncelikle edebî anlatımlarda "sembol" ne anlama gelir sorusunu kısaca cevaplamaya çalışalım. Konuyla ilgili araştırma yapan kaynaklarda Batıda ve bizde dilimizde "*remz, alem, misal, timsal ve alamet*" karşılığı olarak kullanılan "sembol"le ilgili birçok tarif derlenmiştir. Biz, bu tariflerden sadece birini vermekle yetinelim: "*Sembol, duyu organlarıyla idraki imkânsız herhangi bir şeyi, tabii bir münasebet yoluyla hatıra getiren veya belirten her türlü müşahhas şey yahut işaretidir*" (Atasagun 2002:2). Şüphesiz sembol veya simge insan zihninin ürünüdür. Toplumsal bilincin ve ortak aklın oluşturduğu ve sanatın geliştirdiği ortak dil olan semboller her zaman kelimenin ilk anlamından daha zengin anlamlar barındırır. Bu anlamlar tahkiyelerde genelde ortak değerler üzerinedir. Semboller, kendi içinde konuşma dilinden daha farklı bir mantığa sahiptir. Başta ilahi dinler olmak üzere diğer birçok düşüncenin sembolü bir ifade ve anlatım aracı olarak kullandığı görülür. Semboller, her zaman birleştirici özellik göstermez bazen ayırt edici bir unsur olarak da kullanılabilir. Mesela "hilal" İslâm'ın, "hac" Hıristiyanlığın sembolüdür. Hilal, Müslümanlar için birleştirici ancak Müslüman olmayanlar için ayırt edici bir semboldür. İnanç sembolleri de böyledir. Bir de her dinde ortak anlam taşıyan semboller vardır. Aynı anlamda kullanmasalar bile, benzer ve yakın anlamlar içerirler. Bu çalışmanın esasını oluşturan "hurma" sembolü bir tarafıyla böyledir. Hurma, Tevrat ve İncil'de de geçer. Yahudilikte kutlanan Sukkot Bayramı'nda yedi gün süreyle Allah'ın yarattığı meyve ve ağaçları ele alarak ibadet edilir. Bunlardan biri de hurma dalıdır (Atasagun 2002:118). Yung, *İnsan ve Sembolleri* isimli eserinde bir "üst ruh" olarak Hz. Adem'in hurma ağacından tomurcuklanarak çıktığını söyler (Yung 2009:202). Mezar taşları üzerine yapılan bir çalışmada hurmanın ölümsüzlüğü temsil eden cennete özgü ağaçlardan olduğu inancının yaygın bir inanış olduğu görülür (Oğuz 2002:31). İlahî dinlerde olduğu gibi, Eski Mısır, Mezopotamya, Eski Yunan gibi ilkel ve arkaik dinlerde semboller geniş bir şekilde yer alır. İlahî dinlerde ve ilkel inanışlarda sembollere fazla yer verilmesi, sembollerin mistik bir dünya görüşünü yansıtmaya/anlatmaya çok elverişli bir yönünün bulunmasıyla ilgilidir. Genelde dini menşeli olan semboller, görünen suretlere işaret ettikleri gibi, görünmeyen hakikatlere de işaret ederler (Atasagun 2002:3).

Yesili Hoca Ahmed üçlemesinde yer verilen "hurma" sembolünün Türk Tasavvuf edebiyatında kullanılan şekline geçmeden önce bu ağacın başka hangi sembolik anlamlarda kullanıldığına kısaca bakalım. Esat Korkmaz'ın hazırladığı *Simgeler Sözlüğü*'nde hurma ağacının Kur'an'da yaşamla doğrudan ilişkisi olan bir ağaç olduğuna dikkat çekilerek, "*Meryem sancılandığında kuru bir hurma dalına tutunmuş, hurma ağacı da ilahî bir işaret olarak Meryem'in üzerine hurma yağdırmıştır*" (Korkmaz 2010:36) denilir. Bu inanış, simgesel olarak Türk tasavvuf kültüründe hurma ağacının Meryem'in kutsallığına işaret eden bir unsur olarak belirmesini sağlar. Yine aynı eserde "Emir-ül Nabi" teriminin hurma ağaçlarını koruyan emir anlamında kullanıldığını ve Hz. Ali'nin bu şekilde isimlendirildiği kaydedilir (Korkmaz 2010:392).

"Hurma" Türk Tasavvuf edebiyatında kullanılan bir terimdir ve esere geçiş şekli de Türk Tasavvuf edebiyatındaki şekliyle olmuştur. Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eserinde bu sembolik unsur ile ilgili olarak kısa bir hikâye nakleder. Peygamber Efendimiz bir savaş sırasında aç kalan ashâbı için dua eder. Bunun üzerine Cebrail cennetten bir tabak hurma getirir. Bu hurmalardan bir tanesi yere düşer. Cebrail: "*Bu hurma sizin ümmetinizden Ahmed Yesevi adlı birinin kismetidir*" deyince, Hazreti Peygamber bu emaneti sahibine vermeyi kimin üstleneceğini sorar. Sadece Arslan Baba gönüllü olur. Peygamber Efendimiz o hurma tanesini eliyle Arslan Baba'nın

ağızına atar ve mübarek tükürüklerinden de ihsan eder, hurma üzerinde bir perde oluşur. Peygamber Efendimiz Arslan Baba'ya, Ahmed Yesevî'yi nasıl bulacağını anlatır ve onun terbiyesi ile meşgul olmasını emreder. Arslan Baba Sayram'a yahut Yesi'ye gider ve üzerine aldığı vazifeyi yerine getirdikten sonra, ertesini yıl vefat eder (Köprülü 1976:28-29).

Bu bilgi başka kaynaklarda da vardır. Mesela Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* isimli eserinde “ağza tükürme-ab-ı dehen”¹ motifini “ermişlerin kemalinden nasip almak, nefeslerinden faydalanmak ve onların haliyle hallenmek için şeyhlerin müritlerinin ağzına tükürmeleri” (Uludağ 2001:28) şeklinde açıkladıktan sonra bu rivayetin Ahmet Yesevi ile ilişkisini şu şekilde açıklar: “Ahmed Yesevinin şeyhi Baba Arslan'ın ağzına Hz. Peygamber bir hurma tanesi atmış ve tükürüğünden de ona ihsan etmişti. Baba Arslan da aynı şeyi Ahmed Yesevi'ye yapmıştı” (Uludağ 2001:28). Söz konusu hikâye ufak-tefek değişikliklerle başka kaynaklarda da mevcuttur. Bu rivayetin kaynağı biraz sonra örneklerle anlatamaya çalışacağımız *Divan-ı Hikmet*'e kadar uzanır.

Eserlerinde kullandığı sembollerin büyük bir kısmı kadim Türk kültürüne ait olan Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Hoca Ahmed Yesevî'ye ve onun düşüncelerine duyduğu ilgi 1972'lere kadar gider. Bu tarihte kaleme aldığı “Dünkü Türkiye”nin ilk eserlerinden biri olan *Anahtar*'daki, Hoca Ahmet Yesevi kurgusu, sonraki yıllarda bu ismi ne şekilde ele alacağını ipuçlarını verir. Eserdeki önemli sembollerden biri olan “hurma” *Anahtar*'da kurgulandığı şekliyle son kitabına da yansır. “Hurma” konusu *Anahtar*'da şöyle anlatılır:

“Yesi'de dolaşıyormuş Aslan Baba: Yetiştirilecek talebe arıyormuş. Kendiliğinden gelmiş bir çocuk yanına yaklaşmış, Aslan Baba'ya selam vermiş, sonra emanetini istemiş. Aslan Baba diyor ki, çok şaşırımdı, çocuğun yüzüne şaşırarak baktım. Çocuğun yüzü de gözleri de şimdiye kadar görmediğim kadar güzeldi, bana kendi çocukluğum bakıyor sandım öylesine öte yıllarla süslenmişti, adını sordum, Ahmet dedi; hangi emanet balam? Dedim: Sendeki hurma dedi. Aslan Baba'nın çenesinin altındaki tüylü hurma kabarcığını gösteriyormuş: Benim için saklamadın mı bunu? Diye sorunca Aslan Babanın yüreği kabarmış, kabaran yüreği, işte senin aradığın çocuk; al dilediğinince hemi de kavlinize yetiştirdi” (Sepetçioğlu, 1972: 102).

Mustafa Necati Sepetçioğlu, *Anahtar*'da ve *Yesili Hoca Ahmet* üçlemesinde tekrarladığı bu olayı, Fuat Köprülü *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* isimli eserinde Hoca Ahmed Yesevî'ye atfen anlatılan birçok olaya sadık kalarak anlatır. Bunu, olayları tarihî hakikat üzerine inşa etme sorumluluğu olarak görebiliriz (Şengül 2007a: 273). Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, Hoca Ahmet Yesevî'ye atfedilen bu menkıbe kendisinin *Divan-ı Hikmet*'te anlattıkları etrafında şekillenir. “Hikmet 1”de yer alan:

“Hurmâ berip başım silep nazar kıldı / Hurma verip, başımı okşayıp nazar eyledi

Bir fursatta ukbâ sarı sefer kıldı / Bir fırsatta ahirete doğru sefer eyledi

El-vedâ dep bu âlemdin güzar kıldı / "Elveda" deyip bu âlemden göç eyledi

Mekteb barıp kaynap coşup taşım mena / Medreseye varıp, kaynayıp coşup taşım ben işte (Hoca Ahmet Yesevi 2001:4)

“Hikmet 2”de otobiyografik bir anlatımla doğumundan altmış üç yaşına kadarki süreci anlatan Hoca Ahmet Yesevi, dört yaşını anlattığı bölümde yine aynı konuya değinir:

Tört yaşımda Hak Mustafa birdi hurma / Dört yaşımda Hakk Mustafa verdi hurma

Yol körsettim yolga kirdi niçe gümrah / Yol gösterdim, yola girdi, nice günahkâr

Kayda barsam Hızır Baba 'm manga hemrah / Nereye varsam Hızır Baba'm bana yoldaş

Ol sebebdin altmış üçde kirdim yirge / O sebepten altmış üçte girdim yere (Hoca Ahmet Yesevi 2001:7)

¹ *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*'nde “ağza tükürme- ab-ı dehen” geleneğinin kaynağı, ihnak veya tahnikle, yani yeni doğan çocuğun dimağını ovma, hurma ve benzeri bir şeyi çiğneyip onun ağzına atma uygulamasıdır (Buhari, Ensar, 45, Müslim, Ubüs, 11). Hastalıktan kurtulmak ve şifa bulmak amacıyla da ermişlere veya üfürükçü hocalara gidilerek ağza tükürtülür (Uludağ 2001:28).

“Hikmet 18”de aynı konu bir kere daha ele alınır ve hikâyenin tamamı verilir:

Kelâm kıldım hurmâdın mence vahşet kıldılar / Söz eyledim hurmadan bana hiddetlendiler
Ey bî-edeb gödek, dep asâ alıp sürdiler / "Ey edepsiz çocuk" deyip asa alıp kovdular
Vahşetidin korkmadım mence bakıp turdılar / Hiddetinden korkmadım, bana bakıp durdular
Arslan babam sözlerin işitingiz teberrük / Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük (uğur sayma)

Ağzing açkıl ey gödek emânetin bereyim / "Ağzını aç ey çocuk, emanetini vereyim;
Mezesini yutmadım aç ağzingğa salayım / Özünü yutmadım, aç ağzına koyayım
Hak Resûlnı buyruğın ümmet bolsam kılayım / Hak Rasül'ün buyruğunu ümmet olsam,
işleyeyim

Arslan babam sözlerin işitingiz teberrük / Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük
Ağzım açtım saldılar hurmâ ıssı kıldı mest / Ağzımı açtım, koydular, hurma kokusu eyledi
mest

İkki âlemdin keçip va'llâh boldum Hak-perest / İki dünyadan geçip vallah oldum Hakk-perest
Hâce mollâ yığıldı alıp yördi dest-be-dest / Şeyh-molla toplandı, alıp yürüdüler el-ele
Arslan babam sözlerin işitingiz teberrük / Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük
Babam aydı "Ey balam teklif kılmading mence / Babam dedi: "Ey oğlum, zorluk vermedin
bana
Beşyüz yıldur kâmımda saklap erdim men senge" / Beş yüz yıldır damakta saklar idim ben
sana

"Mezesini siz alıp tilfin berdingiz mence" / "Özünü siz alıp kabuğunu verdiniz bana "
Arslan babam sözlerin işitingiz teberrük / Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük (Hoca Ahmet Yesevi 2001:37)

Aynı konu “Hikmet 80”de bir kez daha anlatılır:

Hikmet kıldı mirâc sözün Kul Hâce Ahmed / Hikmet eyledi Mirâc sözünü Kul Hoca Ahmed
Şükür Allah Mustafâ'ğa kıldı ferzend / Şükür Allah, Mustafa'ya eyledi evlad
Arslan Babam hurmâ berip kıldı hursend / Arslan Baba'm hurma verip eyledi sevinçli
Çın ümmetsen iştib dürüd ayting dostlar / Gerçek ümmetseniz işitip salat-selam söyleyin
dostlar (Hoca Ahmet Yesevi 2001:106)

Nehir roman olmanın gereği şahıs kadrosu, zaman ve mekânı oldukça geniş olan üçlemenin her kitabı ayrı ayrı isimlendirilmiş; bu isimler anlatılan olayları sembolize edecek şekilde seçilmiştir. *Sesler ve Işıklar*, *Hurmaliğın Akdoğanı*, *Aydınlığın Mührü* eserin üç değişik safhasını temsil eder. *Sesler ve Işıklar*'da Allah'ın Resülü Muhammed'in muştusunun peşine düşülür. Onun gelmesinin yaklaştığı ses ve ışık sembollerıyla anlatılır. Bu aynı zamanda bir medeniyetten diğer bir medeniyete geçişteki arayışların da ifadesidir. *Hurmaliğın Akdoğanı*'nda emanetçinin emanetini özenle saklayıp, gerçek sahibine ulaştırması anlatılır. Diğer bir ifade ile söz konusu ciltte İslamiyet'in bu topraklarda yeşermesinin hikâyesi vardır. *Aydınlığın Mührü* ise karanlıkların aydınlanmasının, Yesili Hoca Ahmed'in hikmetleri ile yakılan kutsal ışığın Türkistan'dan Anadolu'ya yola çıkışının hikâyesidir (Şengül 2007a:264).

Roman, aslında Türk birliğinin zayıfladığı bir dönemde başlatılan kimlik mücadelesi olarak da düşünülebilir. Bu yeni kimliğin eski kimliği tamamlayan unsuru “hurma” ile sembolize edilir. Bu yüzden ilk iki romanda “hurma” sembolüne diğerlerinden daha fazla yer verilir. Yesevî ile birlikte İslâm kimliği, Türk kimliğini güçlendiren ve evrenselleştiren bir rol üstlenir. Sepetçioğlu Dünkü Türkiye serisinin dördüncü kitabı olan *Konak*'tan itibaren Türkistan'dan Anadolu'ya gelip yerleşen

Yesevî dervişlerinin Anadolu'yu yurt tutmasını ve İslamiyet'in bu topraklarda yayılmasını anlatır (Şengül 2007a: 265). Nitekim ellerinde altın yay tutanlar Doğudan Batıya altın ve gümüş oklar atarlar. Bu misyon Oğuz Han'dan başlar ve Yesevi'ye kadar uzanır. Eserde kale-tekke karşılaştırması dikkat çekicidir. Kale gücü, tekke muhabbet ve sevgiyi ifade eder. Elleri altın yay tutanlar, Doğudan Batıya attıkları oklarla aklı, muhabbeti ve sevgiyi önemsediklerini göstermek isterler.

“Hurma” sembolünün yanında Yesili Hoca Ahmed diğer birtakım sembolik öğeler vasıtası ile okuyucuya sezdirilir. Doğum öncesinden doğumuna ve sonrasına kadar birçok olayla birlikte anlatılan Ahmed'in farklılığı bu öğeler vasıtası ile okuyucunun zihnine yerleştirildiği için, okuyucu bu durumu yadırgamaz. Akbaşlı, alaca kuyruklu kartal, kışın dolunaylı gecelerinde İbrahim Şeyhin evinin çok yakınında uluyan Bozkurt, Çoban Beğrek, Ak Potuk isimli sadece Ahmed'in yanında sakinleşen ve onun doğumuyla birlikte gelen deve yavrusu, Hurmalıkta sadece bir hurmanın çok büyük ve diri bir sürgün vermesi, doğumla birlikte bolluk ve bereketin bir önceki yıldan kat kat fazla olması gibi olağanüstülükler bunlardan bazılarıdır.

“Hurma”nın yanında başka bitki motifleri de kullanılır. Yesevî'nin Tekkesine giden yolun her iki tarafının güllerle donatılmış olması bu yolun nereye çıktığının işaretidir. Üzüm olgunluk ve yaşın kemale ermesidir. Buğday bilgiyi, ceviz bilginin özünü sembolize eder. Bunların dışında mekân, ses, ışık, renk unsurları, eski Türk inancı, İslâmî gelenek, eşya ve hayvanlara ait unsurlar (Şengül 2007b: 60) gibi başka sembollerle güçlendirir. Yesili Hoca Ahmed'in kaderi Hz. Peygamberin kaderine benzer. Ahmed, tıpkı Resulullah gibi küçük yaşta önce annesini, sonra babasını kaybeder. Kendine emanet olarak bırakılan hurmayı dağlık bir yerde –Hazreti Peygambere İslamiyet'in Hira Dağı'nda tebliğ edilmesini düşündürüyor- Arslan Baba'dan ister. Yüce Peygamber gibi doğduğu kentten ayrılır; muhacir olup göçmenliğin acılarını tadar. Oğlunun ölümüyle evlat acısını yaşar. Nihayet; “Örneğim olan Muhammed altmış üç yaşında bu dünyadan ayrıldıysa ben kalamam! Kalmamam gerekir” (Sepetçioğlu, 2002b: 542) diyerek, kalan ömrünü yerin altında geçirmek ister.

Ölüm döşeginde atalarının hikâyesini ozanlardan dinleyen Oğuz Han, “*Bu millet tek millet, bu devlet tek devlet, bu dil tek dil olsun. ...Şehirler olsun, şarlar kurulsun. ...Yerleşsin, yurt kurulsun; illi töreli Türk Oğuz Han'ın çevresinde*” (Sepetçioğlu, 2002a: 16) sözleriyle özetlenen hayatının bu son deminde tahtını kendine en çok benzeyen torunu Kayı Bey'e devretmeyi düşünür. Bu maksatla Kayı Bey'le birlikte eser boyunca dürüstlük ve güvenilirlik, cesaret ve bilgelikleriyle ön plâna çıkarılan Kanturalıoğullarından Arslan Bey'in huzuruna getirilmelerini ister. Kararını açıklayıp nasihatte bulunduktan sonra yalnız başına ölmek istediğini söyleyerek herkesi dışarı çıkarır. Oğuz Han'ın ölümünde çadırına konan, bir müddet kaldıktan sonra havalanan ve herkesin Oğuz Han'ın ruhu diye inandığı Akkuş, Kanturalıoğlu Arslan Bey'in Hazreti Peygamberi ziyaretinde kutsal topraklarda görülmesi ile sembolik bir anlam kazanır (Şengül 2007a:265-267).

Yukarıda Türk Tasavvuf edebiyatında “hurma” teriminin kazandığı anlamı bir rivayete bağlı olarak nakletmiştik. Bu rivayette ashabın acıkması cahiliye devrini; Cebrail'in bir tepsi içinde hurma getirmesi, bu devri sona erdirecek bilgiyi yani Kur'an'ı sembolize eden unsurlar olarak düşünülebilir. Hurmanın emanetçiler eliyle başka coğrafyalara taşınması, İslamiyet'in muhabbeti ve sevgiyi güçten daha önemli gören gönül ehli tarafından yayılmasını anlatır. Romanda ise bu rivayet biraz değiştirilerek verilir. Kanturalıoğlu Arslan Bey'in Hazreti Peygamberi ziyareti sonrasında hendek kazan işçilerin açlığını gidermek için, Allah'ın Resülü Muhammed'in emriyle Habeşli Bilal'in herkese birer tane paylaştırdığı hurmalardan yere düşen son hurmayı alarak, zamanı geldiğinde sahibinin gelip isteyeceğini söyledikten sonra, Arslan Baba'ya emanet eder. Burada Cebrail'in yerini Habeşli Bilal'in aldığı görülür. Bilal'in ezan okuyarak insanları Allah'ın emrine çağırması gibi bir özelliğinin olduğu düşünülürse rastgele seçilmediği anlaşılır. Son “hurma”nın Arslan Baba'ya emanet edilmesi, İslam'ı yayma misyonunun son temsilcisinin Türkler olduğuna işaret olarak düşünülebilir.

Hemedanlı Şeyh Yusuf Hoca da, Arapların artık Güzel Peygamberin Arapları olmadığını, Acemlerin ise hâlâ ateşe tapanların öfkesinde yıkıcılığa devam ettiklerini; sadece kendilerini beğenen dışa kapalı insanlar olduğunu belirttikten sonra, Konstantiniyye'yi ancak Türklerin İslamlaştıracağını söyler (Şengül 2007:274). Bunun özüne sahip olmakla mümkün olduğunu belirten Hemedanlı Şeyh Yusuf Hoca, sözü, kendi kalabilmenin yolunun diline sahip olmaktan geçtiğine getirir:

“*Hurmanın kabuğu tatlıdır fakat hurmanın tadı değildir.*’ dedi. *Hurmanın tadına varmak*

için dışındaki kabuğu geçecek, öze varacaksın, denizin dibindeki cevheri çıkarmak gibidir bu, her kula nasip olmaz, olamaz! Ben Türkçe bilmiyorum, bilemediğim için yarım sayıyorum kendimi. Güzel konuşan bir Türk dinlediğim zaman Türkçenin mûsikîsini duyuyor hazzını yaşıyorum. Hurmanın kabuğunun altındaki tat, öz bu işte; senin için bu olmalı, dilin!” (Sepetçioğlu, 2002b: 386).

Hoca Ahmed Yesevî'nin sahip olduğu dil şuurunun kaynaklarına bunun gibi daha birçok yerde işaret edilen eserde, Türklerde yeni bir medeniyetin yerleşip kökleşmesinde esas meselenin herkese ulaşacak bir dilden geçtiği yine Hocası Hemedanlı Şeyh Yusuf'a söylenir. Ona göre Türkçe, bu dili konuşanların en büyük hazinesi ve zenginliğinin tek kaynağıdır (Şengül 2007a:274).

Sonuç

Bütün bu rivayetlerde anlatılan “hurma” görüldüğü gibi mistik sembolik bir anlam ifade eder. Cibril-i Emin'in getirdiği rivayet edilen hurma Kur'an'dır. Onun ağızlarda saklanması, söz konusu dönemde Kur'an'ın ezberletilerek muhafaza edilmesidir. Hurmanın başka topraklarda yeşermesi İslamiyet'in o topraklarda boy vermesi demektir. Hurmanın bir rivayete göre dört yüz sene bir diğer rivayete göre yedi yüz sene yaşayan Aslan Baba aracılığıyla ağızda taşınarak Türkistan'a getirilmesi, Türklerin İslamiyet'le tanışmalarını ve bu tanışmanın kelam/söz ile olduğu anlamındadır. Nitekim Hoca Ahmed Yesevi de bu emaneti aldığı zaman onu Alperenleri vasıtasıyla ve yine sözle yayar.

Divan-ı Hikmet'te geçen ve bizim yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüleceği gibi hurma maddî bir unsur olarak değil, iki cihanda insanı mest eden bilgi ve hakikattir. Bunun kaynağı Kur'an ve Hz. Peygamberdir. Hoca Ahmet Yesevî de Hikmetlerinde hakikatin eşliğinden geçerek ulaştığı bu bilginin ışığını yaymaya çalışır.

Kaynakça

Atasagun, Galip (2002): *İlâhi Dinlerde (Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da) Dinî Semboller*, Konya: Sebat Ofset Matb.

Hoca Ahmet Yesevi (2001): *Divan-ı Hikmet*, (Haz. Hayatı Bice), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Korkmaz, Serkan (2010): *Simgeler Sözlüğü*, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yay.

Köprülü, Fuat (1976): *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.

Oğuz, Burhan (2002): *Mezartaşında Simgeleşen İnançlar*, İstanbul: AAV Yay.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati (1972): *Anahtar*, İstanbul: İrfan Yay.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati (2002a): *Yesili Hoca Ahmed -Sesler ve Işıklar-* Ankara: Yeni Avrasya Yay.

Sepetçioğlu, Mustafa Necati (2002b): *Yesili Hoca Ahmed , -Aydınlığın Mührü-* Ankara: Yeni Avrasya Yay.

Şengül, Abdullah (2007a): “Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Son Romanı “Yesili Hoca Ahmet” Üçlemesi”, *Mustafa Necati Sepetçioğlu*, (Editör: Hülya Argunşah), Ankara: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. ss.264-278.

Şengül, Abdullah (2007b): “Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Bir Anlatım unsuru Olarak Semboller” *Erdem*, S.49, ss.57-65.

Uludağ, Süleyman (2001): *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yay.

Yung, Cari G. (2009): *İnsan ve Sembolleri*, (Çev. Ali Nihat Babaoğlu), İstanbul: Okuyan Us Yay.